

Eeva Nyman Y68784188

Perheiden taloudellinen eriarvoisuus ja sen vaikutukset lapsen vertaissuhteisiin varhaiskasvatuksessa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN JA PSYKOLOGIAN TIEDEKUNTA
Opetus- ja kasvatusalan tutkinto-ohjelma, varhaiskasvatus
2024

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta

Perheiden taloudellinen eriarvoisuus ja sen vaikutukset lapsen vertaissuhteisiin varhaiskasvatuksessa (Eeva Nyman) Kandidaatin tutkielma, 28 sivua, 0 liitesivua

Toukokuu 2024

Tutkielman aiheena on tutkia perheiden taloudellista eriarvoisuutta ja varhaiskasvatuksessa olevien lasten vertaissuhteita. Tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena ja se pyrkii selvittämään, miten perheiden taloudelliset erot vaikuttavat lasten sosiaalisiin suhteisiin ja integroitumiseen vertaisryhmissä varhaiskasvatuksessa. Taloudellinen eriarvoisuus voi vaikuttaa monin tavoin lasten arkeen ja hyvinvointiin ja se voi vaikuttaa lapsen vertaissuhteisiin. Taloudellinen eriarvoisuus voi johtaa tilanteisiin, joissa lapsi tuntee itsensä ulkopuoliseksi tai eriarvoiseksi vertaisryhmässä. Taloudellinen eriarvoisuus voi vaikuttaa myös lapsen mahdollisuuksiin solmia ystävyys- ja vertaissuhteita.

Vertaissuhteilla on keskeinen merkitys lapsen kasvussa ja kehityksessä. Lapsi kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja sosiaaliset taidot opitaan jo lapsuudessa. Vertaissuhteissa lapsi jakaa kokemuksiaan ja oppii tärkeitä sosiaalisia- ja vuorovaikutustaitoja ja nämä taidot luovat perustaa kaikille myöhemmille sosiaalisille suhteille. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät myös oppimista. Vertaisryhmässä toimiminen kehittää lapsen kognitiivisia-, kielellisiä- ja leikkitaitoja.

Varhaiskasvatuksen opettajien tulee olla tietoisia taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksista ja varhaiskasvatuksessa ilmenevistä eriarvoisuutta luovista käytännöistä. Opettajien tulee luoda oppimisympäristöt ja pedagogiset käytännöt niin, että ne tukevat kaikkien lasten vertaissuhteiden muodostumista ja ylläpitoa. Sekä opettajien tulee vahvistaa lapsen sosiaalisten-, vuorovaikutus- ja sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä. Lasten empatiataitojen vahvistaminen ja monimuotoisuuden hyväksyminen vaikuttavat positiivisesti lapsen vertaissuhteisiin. Varhaiskasvatuksen käytäntöjä tulee kehittää niin, että kaikki lapset, riippumatta heidän perheidensä taloudellisesta tilanteesta, voivat kokea tasa-arvoiset mahdollisuudet positiivisiin vertaissuhteisiin varhaiskasvatuksessa.

Avainsanat: taloudellinen eriarvoisuus, vertaissuhteet, sosioekonominen asema, subjektiivinen sosiaalinen asema

Sisältö

Johdanto	4
Tutkielman toteutus	6
2.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymys	6
2.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	6
2.3 Tutkimusaineiston käsittely ja eettiset lähtökohdat.....	7
Teoreettinen viitekehys	9
3.1 Taloudellinen eriarvoisuus	9
3.2 Lapsen vertaissuhteet varhaiskasvatuksessa	11
Tulokset	13
4.1 Ymmärrys omasta ja muiden paikasta yhteiskunnan hierarkioissa ja paikkoihin liittyvät asenteet ...	13
4.2 Vertaisryhmän hyväksyntä ja hylkääminen	15
4.3 Materian merkitys vertaissuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen	17
Yhteenveto	19
Johtopäätökset ja pohdinta	20
Lähteet	27

Johdanto

Syksyisin uuden toimintakauden alkaessa varhaiskasvatusryhmissä kerrotaan lomakuulumisia. Lapsi, jonka lomaan ei ole kuulunut matkoja tai huvipuistokäyntejä, voi tuntea olonsa eriarvoiseksi. Syksyisin ryhmissä tutustutaan myös uusiin ystäviin, harjoitellaan ryhmäytymistä ja kaveritaitoja. Mutta jääkö lapsi, jonka perheellä on niukemmat taloudelliset resurssit helpommin ulkopuoliseksi tai ilman kavereita, kuin varakkaammasta perheestä tuleva lapsi? Valitseeko lapsi kaverikseen sen, jolla on hienoimmat vaatteet ja uusimmat lelut?

Taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa monin tavoin lasten arkeen, erityisesti heidän sosiaalisiin vertaissuhteisiinsa: lasten kulutuskäyttäytymistä ohjaa halu kuulua tiettyyn ryhmään ja ilmaista omaa identiteettiään hankkimalla tiettyjä tavaroita tai vaatteita (Hakovirta & Rantalaiho, 2011;2012). Tällä tavoin he pyrkivät saamaan ystävien ja ryhmän hyväksyntää ja välttämään kiusatuksi tulemistä. Kuluttaminen on merkittävä osa lasten yhteenkuuluvuutta ja voi helpottaa kaverisuhteiden luomista ja ylläpitämistä sekä vaikuttaa lapsen asemaan vertaisryhmässään (Hakovirta & Rantalaiho, 2011; Kallio & Hakovirta, 2020). Hakovirran ja Rantalaihon tutkimukset ovat kuitenkin tehty kouluikäisistä ja taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksista kouluikäisten vertaissuhteille. Onko jo varhaiskasvatusikäisten kesken tilanne samanlainen? Jo 3–5-vuotiaat lapset osaavat tehdä eron rikkaiden ja köyhien välillä vaatteiden ja omaisuuden perusteella (Dickinson ym., 2023). Ja 6-vuotiaana lapsi pystyy tarjoamaan yksinkertaisia syyseuraus selityksiä siihen, miksi ihminen on köyhä (Dys ym., 2019).

Suomessa on nähtävissä lapsuuden eriarvoistuminen: enemmistö lapsista voi taloudellisesti, sosiaalisesti ja terveydellisesti paremmin kuin koskaan, mutta köyhissä kotitalouksissa asuvien lasten määrä on kasvanut 1990-luvun puolivälistä asti (Kallio & Hakovirta, 2020). Elin-kustannusten nousu ja inflaatio koskettavat kaikkia perheitä, mutta erityisesti pienituloiset ovat ahdingossa. Samaan aikaan hallitus kaavailee säästötoimia ja indeksijäädätyksiä sosiaalietuuksiin (Valtioneuvosto, 2023), jotka toteutuessaan voivat vaikuttavat erityisesti pienituloisten lapsiperheiden talouteen negatiivisesti ja lisäävät näin ennestään taloudellista eriarvoisuutta lapsiperheiden välillä (Ollonqvist ym., 2023).

Tilastokeskuksen (2022) mukaan Suomessa suurin osa lapsista osallistuu varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus ympäristönä on vahvasti sosiaalinen, joten varhaiskasvatus on luonnollinen paikka vertaissuhteiden solmimiseen (Laaksonen, 2014; Puroila & Estola, 2012; Rubin ym., 2015). Varhaiskasvatus tukee lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista ja varhaiskasvatuk-

nessa tiedostetaan vertaissuhteiden merkitys lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä tuetaan lapsen vertaissuhteiden muodostumista ja jatkuvuutta (Opetushallitus [OPH], 2022).

Sitä miten lapset kokevat oman subjektiivisen sosiaalisen aseman tai miten he suhtautuvat taloudellisesti heikommassa olevan ikätoverin syrjäyttämisen, on tutkittu suhteellisen vähän (Dys ym., 2019; Odgers, 2015). Suomessa lasten eriarvoisuuteen liittyvää tutkimusta on tehty enimmäkseen aikuislähtöisesti, niin että lapsia koskeva tieto on kerätty aikuisilta (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Lasten välistä taloudellista eriarvoisuutta on sivuttu muun muassa lasten syrjäytymistä ja terveysteroja käsittelevissä tutkimuksissa (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Kuitenkin lasten kokema eriarvoisuus ja sille annetut merkitykset saattavat poiketa merkittävästi siitä, miten aikuiset kokevat ja näkevät eriarvoisuuden (Hakovirta & Rantalaiho, 2011; 2012). Nykyään lapsiin liittyvää tutkimusta tehdään jo enenevässä määrin lapsilähtöisesti yhdessä lasten ja nuorten kanssa (Kallio & Hakovirta, 2020). Mutta mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä vähemmän on tietoa siitä, miten lasten kokema eriarvoisuus näyttäytyy lasten arjessa (Hakovirta & Rantalaiho, 2011; Odgers, 2015).

Tutkielmallani tarkastelen, millaisia vaikutuksia taloudellisella eriarvoisuudella on varhaiskasvatuksessa olevien lasten vertaissuhteisiin. Tämän tiedon avulla voimme kehittää toimenpiteitä varhaiskasvatuksessa, erityisesti varhaiskasvatuksen opettajien osalta, jotka voivat tukea lasten vertaissuhteiden kehittymistä, jos taloudellinen eriarvoisuus näyttäisi vaikuttavan niihin.

Luvussa kaksi kerron tutkielman toteutuksesta ja sen jälkeen esittelen teoreettisen viitekehyksen. Teoreettisessa viitekehyksessä määrittelen taloudellisen eriarvoisuuden- ja lasten vertaissuhteiden käsitettä varhaiskasvatuksen kontekstissa. Sen jälkeen tarkastelen tutkielmani tuloksia, eli miten perheiden taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa lapsen vertaissuhteisiin varhaiskasvatuksessa? Lopuksi pohdin vielä tuloksien merkitystä ja käytäntöjä, joihin varhaiskasvatuksessa tulisi kiinnittää huomiota.

Tutkielman toteutus

2.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymys

Tutkimuskysymykseni on

Miten perheiden taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa lapsen vertaissuhteisiin varhaiskasvatuksessa?

Tutkielmani tavoitteena on siis kirjallisuuskatsauksen avulla tarkastella taloudellista eriarvoisuutta ja sen vaikutuksia varhaiskasvatuksessa olevien lasten vertaissuhteisiin. Vaikka koulu- ja laisten vertaissuhteista ja taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksiin niissä on tehty paljon tutkimusta, varhaiskasvatuksen kontekstissa tätä aihetta on tutkittu vähemmän (Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Ylipäänsä tuloeroista ja taloudellisesta eriarvoisuudesta on vähän lapsilähtöistä tutkimusta (Hakovirta, Rantalaiho, 2011; Odgers, 2015).

Suomessa varhaiskasvatus on kaikille saavutettavaa ja lait sekä varhaiskasvatussuunnitelmat pyrkivät ohjaamaan yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista. Lapset eivät pysty taloudelliseen tilanteeseensa vaikuttamaan, joten on tärkeää tarkastella mahdollisia eriarvoistavia käytänteitä ja niiden taustaa varhaiskasvatuksessa, jotta niihin pystytään puuttumaan. Taloudellinen eriarvoisuus ei ole Suomessakaan uusi aihe, mutta hyvinkin ajankohtainen nyt vuonna 2024, kun elämisen kustannukset ovat kasvaneet merkittävästi ja hallitus kaavailee säästötoimia sosiaalietuuksiin ja heikennyksiä työehtoihin (Valtioneuvosto, 2023).

2.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvaileva kirjallisuuskatsauksen tarkoitus on vastata tutkimuskysymykseen kartoittavasti ja kuvailevasti (Vilka, 2023). Kirjallisuuskatsaus mahdollistaa lähteiden monipuolisen tarkastelun ja niistä saadun aiemman tutkimustuloksen kokoamisen kriittisesti, järjestelmällisesti ja läpinäkyvästi (Vilka, 2023). Kirjallisuuskatsaus tarkoittaa kirjallisen aineiston kokoamista ja analysointia jo olemassa olevasta kirjallisuudesta, kyseessä on siis metodi ja tutkimustekniikka, jossa tutkitaan jo tehtyä tutkimusta (Salminen 2011). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus antaa laaja-alaisen yleiskatsauksen tutkittavaan ilmiöön (Salminen 2011). Kirjallisuuskatsaus etenee viiden vaiheen kautta. Näitä vaiheita ovat tutkimusongelman asettelu, aineiston hankkiminen, aineiston seulonta ja rajaa-

minen, aineiston analysointi sekä tulkinta ja tulosten esittäminen (Salminen, 2011). Kirjallisuuskatsauksessa termillä kirjallisuus tarkoitetaan laajasti kirjallista lähdeaineistoa, kuten kirjallisuutta, tieteellistä tutkimusta ja julkisyhteisöjen ja kansainvälisten organisaatioiden selvityksiä ja raportteja (Salminen, 2011). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla pystyn arvioimaan jo olemassa olevaa tutkimusta ja kokoamaan havaintoni tutkimuskysymystäni vastaavaksi kokonaisuudeksi (Vilka, 2023).

Tutustuin, millaisia kandidaatintutkielmia viimevuosina on kirjoitettu aiheeseeni liittyen. Relevanttien tutkielmien lähdeluetteloista löysin omaan tutkielmaani sopivia artikkeleita ja näiden artikkeleiden asiasanat auttoivat löytämään myös uusia hakusanoja. Tutkielmassani käytettävää kirjallisuutta etsin kotimaisista ja kansainvälisistä tietokannoista. Kotimaisen aineiston osalta hyödynsin Oula-Finnan tarjoamia Oulun yliopiston kirjaston painettuja ja sähköisiä kokoelmia. Oula-Finnan kautta pääsin myös kotimaiseen tieteellisten artikkeleiden tietokanta Artoon. Kotimaisia tiedelehtiä ja niiden artikkeleita löysin Journal.fi-verkkosivustolta. Kansainväliset artikkelit puolestaan olivat saatavilla Ebsco, Scopus ja Google Scholar -tietokannoista. Useimmissa näistä tietokannoista on mahdollista asettaa hakukriteeriksi vertaisarvioituja artikkeleita, ja lisäksi tarkistin itse, että valitsemani artikkelit ja muut lähteet täyttivät tieteellisen tiedon vaatimukset ja ovat luotettavia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK], 2023).

Hakusanoina käytin ”early childhood education”, preschool, kindergarten, poor, poverty, low-income, income, ”low socioeconomic”, economic, socioeconomic, ”social status”, ”social class”, disadvantaged, ”economically disadvantaged”, impoverished, underprivileged, peer, ”peer relationships”, varhaiskasvatus, esikoulu, päiväkot, ”taloudellinen eriarvoisuus”, sosioekonominen, ”sosioekonominen asema”, köyhyys, lapsiperheköyhyys, tulot, pienituloisuus, kaverisuhteet ja vertaissuhteet. Tarkasti määritellyillä hakusanoilla saavutetut tulokset vastaavat tutkimuskysymykseen parhaiten (Salminen, 2011).

2.3 Tutkimusaineiston käsittely ja eettiset lähtökohdat

Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti (TENK, 2023), tutkimuksessa on tärkeää noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkimukseen mukaan otettavan lähdemateriaalin rajaus on tutkimuksen kannalta oleellista (Salminen, 2011). Ja tutkimuskysymyksen avulla määritetään kuinka relevantteja eri lähteet tutkimuksen kannalta ovat (Vilka, 2023). Lapsiperheiden taloudellisesta eriarvoisuudesta löytyi paljon kirjallisuutta, joten käytin aikaa

ja paneuduin lähteiden analysointiin ja rajaamiseen. Näin löysin tutkimukseni kannalta mahdollisimman relevantteja lähteitä monipuolisesti. Täysin relevantteja lähteitä en löytänyt. Mitä nuoremmista lapsista on kyse, sitä vähemmän lasten kokemuksista taloudellisesta eriarvoisuudesta on tehty tutkimusta (Odgers, 2015). Toisaalta vaikka osa lähteistä käsitteleeekin kouluikäisten kokemuksia taloudellisesta eriarvoisuudesta, kertovat ne ongelmasta, jonka synty-miseen voidaan varhaiskasvatuksessa jo puuttua. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on olennaista, että tutkimuksessa hyödynnetään monipuolisesti ajantasaisia ja aiheeseen liittyviä kotimaisia ja kansainvälisiä lähteitä ja niihin viitataan asianmukaisesti (TENK, 2023; Salmi-nen, 2011).

Tutkijan on tärkeää tiedostaa omat ennakkokäsitykset, uskomukset ja asenteet, jotta hän voi toteuttaa tutkimustaan mahdollisimman objektiivisesti (Aaltio & Puusa, 2020). Käytännössä täydelliseen objektiivisuuteen on mahdotonta päästä missään kasvatustieteellisessä tutkimuk-sessa, jo aiheen valintaan ja tutkimuskysymyksen muotoiluun saattavat vaikuttaa tutkijan en-nakkoluulot, arvot ja asenteet (Aaltio & Puusa, 2020). Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat mi-nulle tärkeitä arvoja. Tällainen aihe, jossa käsitellään ihmisten, erityisesti lasten eriarvoisuutta nostattaa minussa turhautumisen tunteita. Uskon silti, että olen osannut objektiivisesti rajata ja analysoida monipuolisesti ja kriittisesti tässä tutkielmassani käytettäviä lähteitä, koska haluan ymmärtää taloudellisen eriarvoisuuden taustaa ja vaikutuksia lapsen elämään. Tutkijan on siis tärkeää pohtia omia arvojaan ja asenteitaan ja tunnistaa oma subjektiivisuus, jotta objektiivisuutta voidaan lisätä (Aaltio, Puusa, 2020).

Teorettinen viitekehys

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni keskeisiä käsitteitä. Käsitteiden määrittelyllä avaan ne oman tutkielmani kannalta ymmärrettäväksi (Vilkkä, 2023). Kuvailen taloudellisen eriarvoisuuden käsitettä ja sen vaikutuksia lapsiin ja perheisiin. Tarkastelen vertaissuhteiden merkitystä lapsen kasvussa ja kehityksessä, sekä esittelen varhaiskasvatuksen roolia vertaissuhteiden muodostumisessa.

3.1 Taloudellinen eriarvoisuus

Eriarvoisuutta käsittelevissä tutkimuksissa käytetään paljon erilaisia termejä, kun kuvataan taloudellista eriarvoisuutta, näitä ovat esimerkiksi yhteiskuntaluokka, sosioekonominen asema, sosiaalinen eriarvoisuus, köyhä/rikas ja varallisuus/köyhyys (Dickinson ym., 2023). Taloudellinen eriarvoisuus tarkoittaa erilaisten yksilöiden ja ryhmien välistä taloudellisten ja materiaalistien resurssien eroa, joka jäsentyy yksilön näkökulmasta tarkasteltuna merkitykselliseksi (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Köyhyys on taloudellisen eriarvoisuuden äärimuoto: samat mekanismit, jotka luovat taloudellista eriarvoisuutta, aiheuttavat köyhyyttä (Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Hyvinvointivaltiossa köyhänä elävän ihmisen elintaso ja mahdollisuudet toimia ovat epätasa-arvoiset (Kallio & Hakovirta, 2020).

Huono-osaisuus on köyhyyttä laajempi ilmiö, sillä se kattaa taloudellisten resurssien ja aineellisen puutteen lisäksi myös muita elämänalueita, kuten puutteita fyysisessä tai psyykkisessä terveydessä, sekä puutteita sosiaalisissa suhteissa ja -vuorovaikutuksissa (Kallio & Hakovirta, 2020). Suomessa köyhyys on suhteellista köyhyyttä, eli sosiaaliturvan takia Suomessa ei ole absoluuttista köyhyyttä. Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan tilannetta, että henkilö ei pysty saavuttamaan minimiksi katsottua elintasoa, tämä voi johtua liian pienistä tuloista, mutta myös suurista asumiskustannuksista tai veloista (Kallio & Hakovirta, 2020). Absoluuttinen köyhyys taas tarkoittaa sitä, että yksilön resurssit eivät riitä edes perustarpeisiin (Kallio & Hakovirta, 2020).

Sosioekonominen asema on laaja käsite, joka sisältää sekä resurssipohjaisia, että arvopohjaisia näkökulmia, ja jota voidaan mitata ja vertailla esimerkiksi koulutuksella, tuloilla, ammatilla ja/tai näiden yhdistelmillä (Schmiedeberg & Scumann, 2018). Lasten taloudellista hyvinvointia mitataan yleensä vanhempien tulojen mukaan: tulojen mittaaminen on helppoa ja niistä löytyy tilastoitua tietoa (Jäntti, 2010). Lasten odotetaan jakavan perheen tulotaso (Jäntti,

2010), mutta perheiden välisten tuloerojen välittyminen lasten arkeen ei ole yksiselitteistä (Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Toisissa perheissä lapsilla on enemmän sanavaltaa kuluttamisen suhteen tai vanhemmat tinkivät omista menoistaan lasten elintason mahdollistamiseksi (Hakovirta & Rantalaiho, 2011; Jäntti, 2010). Tulot eivät myöskään kerro välttämättä perheen käytettävissä olevista resursseista, koska lapsiperheissä varoja voidaan käyttää myös suuriin asumiskuluihin, päivähoitomaksuihin ja velkoihin (Kallio & Hakovirta, 2020). Tulojen mittaaminen jättää myös yksilön, erityisesti lapsen, subjektiivisen kokemuksen tutkimuksen ulkopuolelle (Jäntti, 2010).

Yhteiskunnallisten rakenteiden, hierarkioiden ja järjestelmien väistämätön piirre on, että meillä kaikilla on paikka tai asema niissä (Dickinson ym., 2023). Itsensä ymmärtämisen kehittyessä kehittyä myös itsensä suhteellinen ymmärtäminen yksilön tai ryhmän aseman suhteen hierarkiassa (Dickinson ym., 2023). Subjektiivinen sosiaalinen asema tarkoittaa tätä yksilön omaa kokemusta sosiaalisesta asemastaan (Odgers, 2015; Dickinson ym., 2023). Subjektiivista sosiaalista asemaa ei ole juurikaan tutkittu vielä pienten lasten parissa, koska pienet lapset eivät vielä täysin ymmärrä ja/tai pysty sanoittamaan kokemaansa sosiaalista asemaa (Dickinson ym., 2023; Odgers, 2015). Havainnoimalla pieniä lapsia on kuitenkin huomattu, että lapsi tunnistaa ja huomaa eriarvoisuuden ja reagoi siihen negatiivisesti (Odgers, 2015; Dickinson ym., 2023). Subjektiivinen sosiaalinen asema ennustaa paremmin hyvinvointia ja tyytyväisyyttä elämään, kuin todelliset tulot (Dickinson ym., 2023).

Suomessa enemmistö lapsista voi taloudellisesti, sosiaalisesti ja terveydellisesti paremmin kuin koskaan, kuitenkin tuloerot ovat kasvaneet ja köyhissä kotitalouksissa asuvien lasten määrä on kasvanut 1990-luvun puolivälistä lähtien (Kallio & Hakovirta, 2020; Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa perheiden ja tätä myöten lasten elämään: Perheen vähäiset taloudelliset resurssit rajoittavat lapsen sosiaalisia toimintamahdollisuuksia, mikä puolestaan heijastuu lasten väliseen yhteenkuuluvuuden tunteeseen. Lasten kulumismahdollisuudet vaikuttavat heidän sosiaaliseen asemaansa ja osallisuuteen vertaissuhteissa (Kallio & Hakovirta, 2020; Hakovirta & Rantalaiho, 2012).

Taloudellinen eriarvoisuus voi pahimmillaan johtaa syrjimiseen, ryhmästä ulos sulkemiseen ja kiusaamiseen (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Tämän vuoksi pienituloisten perheiden lapset toivovat muita useammin ystäviensä olevan samasta yhteiskunta luokasta (Kallio & Hakovirta, 2020; Weinger, 2000). Lasten hyvinvoinnin näkökulmasta osallisuus lasten välisissä sosiaalisissa verkostoissa on kiistatta tärkeää ja juuri lasten sosiaaliset suhteet näyttäisivät olevan

yksi tärkeimmistä lasten köyhyyden ja vähävaraisuuden kokemuksiin liittyvistä asioista (Hakovirta & Rantalaiho, 2012).

3.2 Lapsen vertaissuhteet varhaiskasvatuksessa

Vertaisilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat lapsen kanssa suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaaliossa tai kognitiiviossa kehityksessä (Rubin ym., 2015). Keskeisiä vertaissuhteen piirteitä ovat vastavuoroisuus ja tasavertaisuus yksilöiden välillä (Rubin ym., 2015). Vertaissuhteet ovat merkityksellisiä lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle, ne edistävät lapsen sosiaalista ja emotionaalista ja kognitiivista kehitystä ja näin ollen ovat yhteydessä lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen (Carter & Nutbrown, 2016; Laaksonen, 2014). Vertaisten kanssa jaetaan kokemuksia ja rakennetaan kuvaa itsestä ja ympäröivästä maailmasta (Carter & Nutbrown, 2016).

Lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista (Rubin ym., 2015). Vertaisryhmissä lapsi harjoittelee sosiaalisia taitoja, kuten jakamista, yhteistyötaitoja, konfliktien ratkaisemista ja empatiaa (Laaksonen, 2014), jotka ovat perusta tulevien sosiaalisten suhteiden muodostamisessa (Shehu, 2019). Vertaisryhmässä toimiminen edistää myös lapsen kognitiivisia, kielellisiä ja leikkitaitoja ja positiiviset kokemukset vertaissuhteissa vahvistavat lapsen itsetuntoa (Rubin ym., 2015). Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä (Carter & Nutbrown, 2016; Shehu, 2019).

Varhaiskasvatus on luonnollinen paikka lapsen vertaissuhteiden syntymiseen, koska lapset viettävät suurimman osan päivää varhaiskasvatusryhmissä, vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa (Laaksonen, 2014; Puroila & Estola, 2012; Tilastokeskus, 2022). Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan vertaissuhteiden merkitys lapsen kasvulle ja kehitykselle ja tuetaan lasten vertaissuhteiden syntymistä ja ylläpitämistä (Karila, 2016). Mielekäs toiminta ystävien parissa tuottaa hyvinvointia, ja lapset mainitsevatkin varhaiskasvatuksessa tärkeiksi asioiksi kaverisuhteet, leikin ja aktiivisen liikunnallisen toiminnan (Karila, 2016). Keskeiset kehitykselliset muutokset tapahtuvat jo ennen kouluikää, siksi se mitä lasten elämässä tapahtuu tuona aikana, on merkityksellistä (Karila, 2016). Sosiaaliset taidot kehittyvät jo lapsuudessa, joten on tärkeää, että lapsi saa positiivisia kokemuksia vertaissuhteista (Laaksonen, 2014).

Jo alle vuoden iässä lapset osoittavat kiinnostusta ikätovereihinsa ja taaperoiästä lähtien sosiaalisista vuorovaikutuksista tulee yhä monimutkaisempia (Rubin ym., 2015). Lapsen kasvaessa hänestä tulee yhä pätevämpi aloittamaan ja ylläpitämään sosiaalista kanssakäymistä vertaissuhteissa (Rubin ym., 2015). Vertaissuhteet voivat kehittyä ystävyysuhteiksi (Rubin ym., 2015). Ystävyysuhteet ovat merkittäviä, koska ne lisäävät sosiaalisia taitoja ja taitoa toimia toisten kanssa sekä auttavat minäkuvan kehittämissä (Carter & Nutbrown, 2016). Varhaiskasvatuksessa nuorimpienkin lasten ryhmissä esiintyy ystävyysuhteita (Puroila & Estola, 2012). Lapset valitsevat ystävikseen sellaisia, jotka ovat havainnoitavissa olevilta ominaisuuksiltaan samanlaisia kuin he itse (Rubin ym., 2015). Vastavuoroiset ystävyysuhteet lisäävät yksilön hyvinvointia, yhteistyökykyä ja itsevarmuutta sekä vähentävät aggressiivisuutta ja syrjäytymisen riskiä (Carter & Nutbrown, 2016; Shehu, 2019).

Pienetkin lapset tunnistavat, pitävätkö he muista vertaisryhmän lapsista vai eivät ja siten lasten sosiaalinen hierarkia alkaa kehittyä (Kirves & Sajaniemi, 2012). Sosiaaliset hierarkiat muodostuvat siis hyvin varhain ja nopeasti (Odgers, 2015). Perheen sosioekonominen asema on yhteydessä lapsen sosiaalisen asemaan mikä puolestaan vaikuttaa vahvasti lapsen hyvinvointiin (Odgers, 2015; Shehu, 2019). Lapsen sosiaalinen asema vertaissuhteissa ennustaa sekä fyysistä että psyykkistä hyvinvointia (Odgers, 2015; Shehu, 2019). Sosiaalinen asema on syntymisen jälkeen lähes aina pysyvä ja määrittyy nopeasti uuteen ryhmään siirryttäessä (Odgers, 2015). Myös Rubin ja kumppanit (2015) mainitsevat, että kun ystävyysuhteet ovat muodostuneet eri ikäluokissa, ne yleisesti osoittavat merkittävää pysyvyyttä.

Jo kaikkein pienimpien lasten ryhmissä esiintyy kaveri- ja ystävyysuhteita (Puroila & Estola, 2012). Lasten kesken käydään paljon neuvotteluja kaverisuhteista ja näissä neuvotteluissa joku lapsista tulee usein sysätyksi ulkopuolelle (Puroila & Estola, 2012). Materiaalla on vaikutusta lapsen kaverisuhteiden rakentumiseen: kun lapsi tuo halutun lelun päiväkotiin, kilpailevat muut kuka saa leikkiä hänen kanssaan tällä lellulla (Puroila & Estola, 2012).

Tulokset

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla olen pystynyt kokoamaan, tutkimaan ja arvioimaan jo olemassa olevaa tutkimusta. Ja tämän perusteella olen koonnut havaintoni tutkimuskysymykseen vastaavaksi kokonaisuudeksi (Vilkkä, 2023). Tulokset kuvaavat mitkä tekijät muokkaavat lasten kokemuksia ja käsityksiä taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyen. Ja miten taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa lasten hyvinvointiin ja vertaissuhteisiin. Tuloksista käy ilmi, miten lasten tietoisuus taloudellisesta eriarvoisuudesta kehittyy, millaisia stereotyyppioita ja ennakkoluuloja lapset omaksuvat sosioekonomisista ryhmistä ja millaisia vaikutuksia köyhyydellä ja sosiaalisella leimautumisella on lasten itsetuntoon ja oman arvon kokemukseen. Tulokset tuovat esiin myös sen, miten materiaaliset resurssit vaikuttavat lasten kaverisuhteiden muodostumiseen ja vertaisryhmässä toimimiseen.

4.1 Ymmärrys omasta ja muiden paikasta yhteiskunnan hierarkioissa ja paikkoihin liittyvät asenteet

Lapset kehittävät tietoisuuttaan sosioekonomisesta asemasta ja taloudellisesta eriarvoisuudesta jo nuorina (Dickinson ym., 2023). 3–4-vuotiaalla on jo moraalinen käsitys oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta (Killen ym., 2018). Ja 5–6-vuotiaat alkavat arvioida kriittisesti epäreiluja käytäntöjä (Killen ym., 2018). Käsitys eriarvoisuudesta muuttuu iän myötä: 3–5-vuotiaiden lasten selitykset eriarvoisuudesta ovat yleensä konkreettisia ja he muodostavat käsityksiään köyhyydestä ja eriarvoisuudesta ulkoisten havaittavissa olevien (vaatteet, tavarat) ominaisuuksien kautta (Dickinson ym., 2023; Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Lapset luokittelevat materian perusteella ja vääränlaiset tai vaatteiden laatu kertoo, onko lapsi köyhä vai ei (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). 6–8-vuotiaalla ymmärrys eriarvoisuudesta laajenee: He saattavat yhdistää vaurauden kovaan työhön ja ponnisteluihin, uskoen, että ihmiset, jotka työskentelevät kovemmin ovat varakkaampia (Dickinson ym., 2023).

Keskilapsuudessa n. 8–11-vuotiaina lapset liittyvät vaurauden tai köyhyyden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, kuten älykkyyteen, lahjakkuuteen tai kunnianhimoon (Dickinson ym., 2023). Noin 12-vuotiaasta lähtien lapsi alkaa tunnistamaan rakenteiden, järjestelmien ja yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutukset ja myöhemmin teini-iässä hän on tietoisempi yhteiskunnallisista ja poliittisista eriarvoisuuteen vaikuttavista tekijöistä (Dickinson ym., 2023). Kuitenkin kulttuurinen konteksti, sosioekonominen asema ja altistuminen erilaisille näkökul-

mille vaikuttavat lapsen epätasovarokäsityksen kehittymiseen, joten näissä ikään liittyvissä selitysmalleissa on paljon yksilöllisiä eroja (Dickinson ym., 2023).

Mitä suurempi ero elintasoissa on, sitä vaikeampi hyväosaisten on samaistua huono-osaisen asemaan (Kallio & Hakovirta, 2020). Puhutaan sosiaalisista etäisyyksistä ja kyse on eriarvoistumisen aiheuttamasta elämismaailmojen erkaantumisesta (Kallio & Hakovirta, 2020). Esimerkkinä tästä toimi muun muassa alueellinen erilaistuminen, jossa asuinalueet alkavat erottua hyvä- ja huono-osaisten kaupunginosina. Yhteiskunnalliseen luokkaan ja taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyvät stereotyyppit ja ennakkoluulot voivat vaikuttaa merkittävästi lasten asenteisiin ja käyttäytymiseen (Dickinson ym., 2023). Lapset pärjäävät esimerkiksi huonommin koulussa, jos he omaavat uskomuksen, että heidän yhteiskuntaluokkaansa kuuluvat ihmiset saavat huonompia oppimistuloksia (Dickinson ym., 2023).

Weinger (2000) tutki, millaisia asenteita köyhien ja keskituloisten perheiden lapsilla oli köyhiä ja keskituloisia ihmisiä kohtaan ja miten nämä asenteet vaikuttivat heidän päätökseensä valita ystäviä: Tutkimuksessa ”normaali” liitettiin omaan yhteiskuntaluokkaan ja pienetkin lapset toistivat yleisiä ennakkoluuloja kuvaillessaan eri sosioekonomisen aseman omaavia ihmisiä. Köyhien perheiden lapset stereotyyppisestään positiivisesti keskituloisia ja idealisoivat joskus elävänsä kuin he (Weinger, 2000). Keskituloisten perheiden lapset taas tekivät negatiivisia stereotyyppisiä oletuksia köyhistä ihmisistä (Weinger, 2000). Weingerin (2000) mukaan nämä havainnot kertovat siitä, kuinka varhaisessa iässä lapset jo sisäistävät tuloeron aiheuttamat jakaumat, jotka heikentävät yhteisiä siteitä ja keskinäistä ymmärrystä. Ja tutkimuksen havainnot edelleen varoittavat siitä, että korkeat tuloerot voivat kääntää köyhät lapset enemmän itseään vastaan sekä köyhät ja varakkaimmat lapset toisiaan vastaan (Weinger, 2000).

Köyhyyteen liittyy leimautuminen ja sosiaalinen stigma: perheen huono taloudellinen tilanne voi leimata lapsen köyhäksi ja köyhiin lapsiin liitetään yleensä negatiivisia kuvauksia (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Myös Dys ja kumppanit (2019) mainitsevat, että matalan sosioekonomisen perheen lapset kohtaavat enemmän ennakkoluuloja ja heillä on heikompi asema ikätovereidensä keskuudessa. Köyhyydellä on siis vaikutusta itsetunnon muodostumiseen ja itsensä arvokkaaksi kokemiseen (Dickinson ym., 2023; Hakovirta & Rantalaiho, 2012).

Lapset vertaavat itseään toisiin samanikäisiin: esimerkiksi millaista materiaalia muilla on, mitä muut harrastavat ja miten muut viettävät vapaa-aikaa (Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Yksilötasolla epäsuotuisa sosiaalinen vertailu varakkaimpiin ikätovereihin saattaa johtaa huonoon

itsetuntoon ja syrjäytymiseen vertaissuhteista (Odgers, 2015). Lasten ymmärrys eriarvoisuudesta ja heidän omasta paikastaan eriarvoisessa yhteiskunnassa vaikuttaa siis heidän hyvinvointiinsa (Dickinson ym., 2023). Esimerkiksi harrastus- ja osallistumismahdollisuuksien puute luo helposti eriarvoisuuden kokemuksen mikä voi aiheuttaa häpeän tunnetta (Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Harrastusten kautta lapsi saa sekä kavereita, että yhteenkuuluvuuden tunnetta, mutta heikossa taloudellisessa tilanteessa olevien perheiden osallistumismahdollisuudet vaikkapa vapaa-ajan aktiviteetteihin tai harrastuksiin ovat rajoittuneempia (Hakovirta & Rantalaiho, 2012).

4.2 Vertaisryhmän hyväksyntä ja hylkääminen

Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa sitä enemmän vertaissuhteilla on merkitystä (Rubin ym., 2015). Lapset luovat ystävyysuhteita toisten lasten kanssa samankaltaisten ominaisuuksien perusteella (Rubin ym., 2015). Vertaisryhmän normeista poikkeaminen aiheuttaa usein ryhmän vastustusta ja paheksuntaa (Killen ym., 2018). Ystävyiden luomista helpottavat samantyyppiset taloudelliset resurssit, kun taas erilaisuus voi vieraannuttaa ryhmästä (Hakovirta & Rantalaiho, 2012).

Weingerin (2000) tutkimuksessa suurin osa tutkimuksen lapsista valitsi ystävän omasta yhteiskuntaluokastaan: keskituloisten perheiden lapset valitsivat toisen keskituloisen lapsen, joka oli samanlainen kuin hän itse, koska samanlaisen lapsen kanssa oleminen on luontevaa. Heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevat lapset koettiin poikkeaviksi ja oudoiksi (Weinger, 2000). Köyhien perheiden lapset halusivat ystäväkseen toisen köyhän perheen lapsen, koska halusivat välttää hylkäämisen tai tunsivat myötätuntoa toista köyhää lasta kohtaan (Weinger, 2000). Ne köyhien perheiden lapset, jotka valitsivat keskituloisen ystävän, halusivat tulla enemmän hänen kaltaisekseen.

Weinger (2000) tuli siihen johtopäätökseen, että lapset luokittelevat ihmisiä heidän taloudellisen tilanteensa perusteella jo hyvin nuorina ja tämä luokittelu vaikuttaa vuorovaikutukseen eri sosioekonomisen aseman omaavien lasten välillä. Myös Rubin ja kumppanit (2015) mainitsivat, että lapset ovat pienestä pitäen kiinnostuneita ja valitsevat ystävikseen sellaisia, jotka ovat havainnoitavissa olevilta ominaisuuksiltaan samanlaisia: Tärkeimpinä yhtäläisyyksinä ovat ikä ja sukupuoli, lisäksi ystävät omaavat yleensä saman etnisen taustan.

Perheen sosioekonominen asema voi vaikuttaa lapsen sosiaaliseen asemaan vertaisryhmässä (Odgers, 2015; Schmiedeberg & Schumann, 2018; Shehu, 2019). Se ei ole kuitenkaan ainoa vaikuttava seikka: lapsen sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot ovat merkittävässä roolissa vertaishyväksyntään (Laaksonen, 2014; Rubin ym., 2015; Shehu, 2019). Korkean sosioekonomisen aseman omaavan perheen lapsella voi olla parempi pääsy koulutus-, kulttuuri- ja sosiaaliin resursseihin, jotka kehittävät hänen sosiaalisia- ja vuorovaikutustaitojansa (Shehu, 2019). Toisaalta taas perheen heikko taloudellinen tilanne ja siitä johtuva stressi ja huoli (sekä perheen aikuisten, että lapsen itsensä), voi vaikuttaa lapsen sosiaalisemotionaaliseen kompetenssiin ja tätä kautta myös vertaissuhteisiin (Shehu, 2019). Matala sosiaalinen asema vertaisryhmässä on riski lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille (Kirves & Sajaniemi, 2012; Laaksonen, 2014).

Vertaisryhmässä torjutuksi tuleva lapsi joutuu muita todennäköisemmin kiusaamisen kohteeksi tai on vaarana, että lapsi kokee yksinäisyyttä ja eristäytyy muista (Odgers, 2015). Lapsen ääni 2015 raportissa (2015) mainitaan, että yli puolet lapsista, jotka kyselyssä vastasivat perheensä olevan köyhä, oli joutunut kiusatuksi köyhyyden vuoksi. Kiusaaminen tuntuu paitsi lapsesta pahalta, mutta voi myös synnyttää häpeän tunnetta (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Myös Rubin ja kumppanit (2015) mainitsevat, että lapset hylkäävät vertaisensa, jos tämä ei käyttydy hyväksyttävästi. Hylätyt lapset elävät yleensä vähemmän menestyvää elämää sekä akateemisesti että henkilökohtaisesti (Rubin ym., 2015). Suositut ja sosiaalisesti pätevät lapset tuntevat ja ajattelevat itsestään hyvin, ja he pärjäävät koulussa paremmin kuin heidän vähemmän suositut ikätoverinsa (Rubin ym., 2015).

Varhaiskasvatuksessa tapahtuu samanlaista vertaisryhmistä ulos suljentaa kuin kouluissakin, jota voidaan pitää kiusaamisena (Kirves & Sajaniemi, 2012; Laaksonen, 2014). Puhuttaessa kiusaamisesta varhaiskasvatuksen kontekstissa on termin määrittelyyn kuitenkin hyvä kiinnittää erityistä huomiota (Kirves & Sajaniemi, 2012; Rosen ym., 2023). Ja on tärkeää erottaa kiusaaminen satunnaisista negatiivisista tilanteista lasten välillä (Rosen, 2023; Kirves & Sajaniemi, 2012). Lasten kokemukset kiusaamisesta ovat erilaisia sekä yksilötasolla ja eri ikäisinä, joten on tärkeää huomioida lapsen oma kokemus tilanteesta (Kirves & Sajaniemi, 2012). Kiusaamiseksi voidaan katsoa sellainen haitallinen toiminta, jossa lapsi on toistuvasti yhden tai useamman vertaisen loukkaamana, satuttamisen tai torjumisen kohteena pystymättä puolustautumaan tai vaikuttamaan saamaansa kohteluun (Laaksonen, 2014; Rosen ym., 2023). Varhaiskasvatusikäiset lapset pystyvät tunnistamaan kiusaamisen ja tietävät millaiset teot louk-

kaavat muita (Kirves & Sajaniemi, 2012). He osaavat erottaa kiusaamisen riidasta ja tunnistaa kiusajaan, mutta uhrin tunnistaminen voi aiheuttaa vaikeuksia (Kirves & Sajaniemi, 2012; Rosen ym.).

Kiusaamiseen liittyvät käyttäytymismallit ja roolit syntyvät jo varhaislapsuudessa (Kirves & Sajaniemi, 2012; Laaksonen, 2014). Syrjiminen ja toisten jättäminen ryhmän ulkopuolelle ovat yleisiä kiusaamisen muotoja (Kirves & Sajaniemi, 2012; Rosen ym., 2023). Toisten jättäminen ryhmän ulkopuolelle ja poissulkeminen leikeistä on keino käyttää valtaa ja manipuloida sosiaalisia suhteita vertaisryhmän sisällä (Kirves & Sajaniemi, 2012). Materiaalla on myös mahdollisuus vaikuttaa ja käyttää valtaa: kun lapsi tuo omalempäivänä halutun lelun päiväkotiin, on hänellä oikeus määrittää, kuka hänen lelullaan leikkii (Puroila & Estola, 2012).

Joissakin tilanteissa toinen voidaan ottaa näennäisesti leikkiin mukaan, mutta todellisuudessa hänellä ei mahdollisuutta osallistua tai vaikuttaa leikkiin, hän on esimerkiksi aina ulkokoira tai isä, joka on matkoilla (Kirves & Sajaniemi, 2012). Leikin tai pelin sääntöjä voidaan myös muuttaa sen mukaan, halutaanko joku sulkea leikistä pois, esimerkiksi tätä leikkiä voi leikkiä vain kaksi (Carter & Nutbrown, 2016). Tyypillinen manipulointimuoto on myös kiristys syntymäpäiväjuhllilla. Lapsi muokkaa juhliin kutsuttavien listaa sen mukaan, kuinka hyvin muut toimivat hänen haluamallaan tavalla (Kirves & Sajaniemi, 2012). Lapset tunnistavat epäoikeudenmukaisuuden ja tuntevat sympatiaa ulkopuolelle jätettyä kohtaan yleisesti (Dys ym., 2019; Killen ym., 2018), mutta silti vertaisryhmästä ulos sulkemista tapahtuu myös varhaiskasvatuksessa. (Kirves & Sajaniemi, 2012).

4.3 Materian merkitys vertaissuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen

Kulttuuriset odotukset määrittävät mitä lapsen tulee tehdä tai omistaa (Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Lapset ovat median kautta hyvin perillä siitä, millaisia leluja tai tavaroita tulisi olla (Puroila & Estola, 2012). Lapsen taloudelliset resurssit rajaavat kuitenkin lapsen mahdollisuuksia toimia näiden odotusten mukaisesti (Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Lasten yhteiskuntaan integroitumisen ja menestymisen kannalta on tärkeää ”pysyä muiden mukana”, ja tietyt tavarat voivat olla tässä merkittävässä roolissa, koska niiden avulla lapsi voi samaistua ja liittyä vertaisryhmään (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Lapset ovat hyvin perillä siitä millaisia ja mitä tavaroita kukakin omistaa: usein lapset tietävät aikuisia paremmin kenelle vaatteet, unikaverit tai hiuspinnit kuuluvat (Puroila & Estola 2012).

Lapset esittelevät varhaiskasvatuksessa vaatteitaan ja lelujaan kavereilleen sekä aikuisille ja lasten keskinäisissä keskusteluissa nousee esiin mitä minulla on, mitä toisilla lapsilla on ja mitä haluaisin saada (Puroila & Estola, 2012). Lapsen, jolla on hyvät taloudelliset resurssit, voi olla helpompi saada kavereita, koska hän on materiaalisten resurssiensa takia kiinnostava (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Omien lelujen ja vaatteiden avulla rakennetaan myös minäkuvaa ja identiteettiä: ne ilmaisevat lapsen ikää ja sukupuolta sekä perheen sosiaalista statusta ja varallisuutta (Puroila & Estola, 2012).

Taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa merkittävästi lasten arkeen sekä konkreettisesti että tunnetasolla (Hakovirta & Rantalaiho, 2011). Se vaikuttaa myös lasten hyvinvointiin: tutkimukset osoittavat, että maissa, joissa lapsille tarjotaan tasa-arvoiset olosuhteet kasvaa ja kehittyä, sijoitetaan yleensä hyvin myös muissa lasten hyvinvoinnin osa-alueiden vertailuissa (Dickinson ym., 2023; Hakovirta & Rantalaiho, 2011; Odgers, 2015). Hyvinvointivaltioissa, joissa tuloerot ovat korkeat, pienituloisten perheiden lapset menestyvät jatkuvasti huonommin terveyden, koulutustason ja hyvinvoinnin tutkimusten tuloksissa (Odgers, 2015). Pienituloisten perheiden lapsilla on useammin huono fyysinen- ja psyykinen terveys, huonompi koulumenestys ja enemmän epäsosiaalista käyttäytymistä kuin varakkaimmilla ikätovereillaan (Odgers, 2015). Epätasa-arvon kielteiset vaikutukset köyhempiin lapsiin johtuvat sekä köyhyydessä elämiseen liittyvistä rajoituksista ja stressistä että heidän tietoisuudestaan suhteellisesta sosioekonomisesta asemastaan aiheutuvasta lisästressistä, joka voi alentaa heidän itsetuntoaan ja itsetehokkuuttaan (Dickinson ym., 2023).

Jäntti (2010) mainitsee artikkelissaan, että on olemassa vähän tietoa lasten köyhyyden kustannuksista ja seuraamuksista lasten hyvinvoinnille ja sen, että jos eriarvoisuuden kasvulla on seurauksia, niiden ei voida olettaa olevan myönteisiä. Köyhyys on monimuotoinen ongelma, joka vaikuttaa yhteiskuntaan ja talouteen sekä yksilön sosiaalisiin suhteisiin ja fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin (Jäntti, 2010).

Yhteenveto

Tässä tutkielmassa olen käsitellyt kirjallisuuskatsauksen avulla perheiden sosioekonomisen aseman ja taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja vertaissuhteisiin varhaiskasvatuksessa.

Tulokset kertovat kuinka lasten tietoisuus sosioekonomisesta asemasta ja taloudellisesta eriarvoisuudesta kehittyy jo varhain (Dickinson ym., 2023). 3–4-vuotiaat lapset ymmärtävät oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon käsitteet ja 5–6-vuotiaat alkavat arvioida kriittisesti epäreiluja käytäntöjä (Dickinson ym., 2023). Ymmärrys eriarvoisuudesta muuttuu konkreettisista havainnoista (kuten vaatteet ja tavarat) abstraktimpiin käsityksiin iän myötä (Dickinson ym., 2023).

Tulokset osoittavat myös, että materiaaliset resurssit vaikuttavat lasten vertaisryhmissä toimimiseen ja kaverisuhteiden muodostumiseen (Hakovirta & Rantalaiho, 2012; Puroila & Estoila, 2012; Kallio & Hakovirta, 2020). Lapset vertailevat itseään toisiin samanikäisiin erityisesti kulutuksen, osallistumismahdollisuuksien ja harrastusten kautta (Odgers, 2015; Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Hyvät taloudelliset resurssit helpottavat ystävyysuhteiden luomista, kun taas puutteelliset resurssit voivat johtaa ulkopuolisuuden tunteeseen ja eristäytymiseen (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Materiaalisilla resursseilla on rooli vallankäytössä ja sosiaalisten suhteiden muokkaamisessa (Kirves & Sajaniemi; Puroila & Estoila, 2012).

Tuloksista käy ilmi, että lapset omaksuvat stereotyyppioita ja asenteita eri sosioekonomisista ryhmistä jo varhain (Weinger, 2000; Dickinson ym., 2023). Nämä stereotyyppiat ja asenteet vaikuttavat lapsen päätöksiin valita ystäviä (Weinger, 2000; Dickinson ym., 2023). Köyhyyteen liittyvä sosiaalinen leimautuminen ja stigma vaikuttavat lasten itsetuntoon ja oman arvon kokemukseen (Odgers, 2015). Köyhyyden aiheuttama stressi ja rajoitukset voivat heikentää lapsen sosiaalista ja emotionaalista kehitystä sekä heidän kysyä solmia ja ylläpitää vertaissuhteita (Shehu, 2019).

Taloudellinen eriarvoisuus on yhteiskunnallinen, sosiaalinen ja taloudellinen ongelma, joka vaikuttaa lasten hyvinvointiin monin tavoin (Jäntti, 2010). Taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa lapsen fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin (Dickinson ym., 2023; Hakovirta & Rantalaiho: Odgers, 2015).

Johtopäätökset ja pohdinta

Varhaislapsuudessa koetut positiiviset vertaissuhteet ovat merkityksellisiä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta ja ne luovat perustaa positiivisille sosiaalisille suhteille myös tulevaisuudessa (Laaksonen, 2014; Rubin ym., 2015; Shehu, 2019). Myös varhaiskasvatuksen on todettu olevan merkityksellinen sekä varhaisvuosien kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta, mutta myös myöhemmän koulumenestyksen ja elämänhallinnan kannalta (Karila, 2016). Varhaiskasvatukseen osallistuneiden lasten on havaittu olevan itsenäisempiä, mukautuvampia, keskittymiskykyisempiä, yhteistyötaitoisempia sekä positiivisemmin oppimiseen suuntautuvia kuin ne lapset, jotka eivät ole osallistuneet varhaiskasvatukseen (Karila, 2016). Varhaiskasvatus onkin monessa muodossa pitkäntähtäimen ennaltaehkäisevä palvelu (Karila, 2016).

Suurin osa lapsista osallistuu Suomessa varhaiskasvatukseen (Tilastokeskus, 2022). Varhaiskasvatuksen arvoihin kuuluu keskeisesti tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, eikä kiusaamista, syrjintää tai rasismia hyväksytä (OPH, 2022). Varhaiskasvatus on siis keskeinen paikka lapsen oppia sosioemotionaalisia taitoja, kuten toisten huomioon ottamista, yhteistyötä ja konfliktien ratkaisua. Varhaiskasvattajilla on keskeinen rooli näiden taitojen tukemisessa (Carter & Nutbrown, 2016; Killen ym., 2018). Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti (OPH, 2022). Näiden taitojen avulla lapset voivat rakentaa vertais- ja ystävyys-suhteita ja paremmin tunnistaa ja puuttua epäoikeudenmukaiseen kohteluun (Carter & Nutbrown, 2016; Dys ym., 2019). Lapsi toimii prososiaalisemmin ystäviään kuin muita vertaisia kohtaan (Rubin ym., 2015). Ystävien kanssa erimielisyydet ratkaistaan neuvottelemalla ja lopputulokset ovat yleensä tasapuolisempia ja oikeudenmukaisempia (Rubin ym., 2015). Yhteistyötaidot kehittyvät, kun lapset työskentelevät jonkin yhteisen tavoitteen eteen.

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää kehittää lasten myötätunnon kehittymistä ja empatiakykyä, erityisesti suhteessa ikätovereihin, jotka kokevat syrjintää tai epäoikeudenmukaista kohtelua (Dys ym., 2019). Empatiakykyä voidaan kehittää esimerkiksi satujen tai roolileikkien avulla, joiden kautta lapsi voi pohtia miltä toisesta tuntuu. Lasten tulee oppia myös arvostamaan ja kunnioittamaan erilaisuutta (Dys ym., 2019). Tätä voidaan tehdä esimerkiksi luomalla oppimisympäristöjä, joissa moninaisuus on näkyvässä roolissa. Moninaisuuden näkyväksi tekemisessä tulee kiinnittää myös eri yhteiskuntaluokkien näkyväksi tekeminen (Weinger, 2000).

Ennakkoluulot ja stereotypiat eri yhteiskuntaluokkien ihmisiä kohtaan muodostuvat jo varhaislapsuudessa (Killen ym., 2018). Varhaiskasvatuksessa tulisi siis kiinnittää huomiota erilaisuuden käsittelyyn, koska lapsuudessa omaksutut ennakkoluulot ja stereotypiat kantavat aina aikuisuuteen asti (Killen ym., 2018). On myös tärkeä kiinnittää huomiota siihen, kuinka lasten käsitykset eriarvoisuudesta ja omasta sosioekonomisesta asemastaan vaikuttavat heikommassa asemassa olevien lasten sosioemotionaaliseen hyvinvointiin ja akateemiseen suoriutskykyyn (Dickinson ym., 2023).

Kiusaaminen on valitettavan yleinen ilmiö kouluissa (Hakovirta & Rantalaiho, 2012) ja varhaiskasvatuksessa (Kirves & Sajaniemi, 2012; Laaksonen, 2014). Jos kiusaamista, syrjintää ja vertaisryhmästä ulos suljenta tapahtuu jo varhaiskasvatuksessa, on sillä vakavat ja pitkäänkeittiset seurauksen lapsen elämään (Rubin ym., 2015; Kallio & Hakovirta, 2020; Laaksonen, 2014). Toisaalta jos varhaiskasvatuksessa onnistutaan entistä enemmän kehittämään lapsen empatiataitoja ja erilaisuuden hyväksyntää, voisiko sillä olla vaikutusta myös kouluissa tapahtuvaan kiusaamiseen? Sekä Kirves ja Sajaniemi (2012) että Rosen ja kollegat (2023) toteavat, että ennaltaehkäisevät interventiot varhaiskasvatuksessa vähentävät kiusaamista.

Varhaiskasvatuksessa lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan (OPH, 2022). Lapsia tulee rohkaista keskusteluun myös oikeudenmukaisuudesta ja eriarvoisuudesta. Tämä auttaa eettisen ajattelun taitojen kehittymistä (OPH, 2022). Kun lapsi pohti esimerkiksi ystävyyyteen, eriarvoisuuteen tai oikean ja väärän erottamiseen liittyviä kysymyksiä, lapsi saa asioihin monipuolisesti näkökulmia, joka vaikuttaa hänen käsityksiinsä ja käyttäytymiseen ja edelleen johtaa oikeudenmukaisempaan ympäristöön (Killen ym., 2018). Kun eriarvoisuutta käsitellään, on aikuisen tärkeää ohjata keskustelua, jotta lapset oppivat näkemään osallisuuden mahdollisuutena oikeudenmukaiseen kohteluun ja oppivat kyseenalaistamaan eriarvoistavia käytäntöjä (Killen ym., 2018). Oikeudenmukaisuuskysymyksiä voidaan käsitellä esimerkiksi keskustelemalla, miten eri resurssit tulisi jakaa oikeudenmukaisesti eri ryhmille.

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja (OPH, 2022). Lasten arvostava kohtaaminen ja heidän ajatuksiensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat näitä taitoja (OPH, 2022). Inklusio on tärkeä arvo varhaiskasvatuksessa (OPH, 2022). Inklusiivinen toiminta edistää lapsen osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin yksilöllisiin tarpeisiin (OPH, 2022). Varhaiskasvatuksessa tulee luoda sellainen ympäristö, jossa ystävyysuhteiden lisäksi vahvistetaan lasten ryhmäidentiteettiä ja kuulumisen tunnetta (Kille ym., 2018). On tärkeää kiinnittää huomiota las-

ten osallisuuteen ja varmistaa, että kaikilla lapsilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua toimintaan (Carter & Nutbrown, 2016). Koko varhaiskasvatuksen laadun ja lapsen hyvinvoinnin kannalta on erittäin tärkeää, että lapset kokevat olevansa hyväksytyjä ryhmän jäseniä. (Kirves & Sajaniemi, 2012).

Lasten välisiin suhteisiin liittyy paljon monimutkaista dynamiikkaa (Carter & Nutbrown, 2016). Lapsen on opittava, kuinka tämä sosiaalinen maailma toimii ja millaisia strategioita hänen tulee kehittää solmiakseen ystävyys suhteita ja päästäkseen leikkiin mukaan (Carter & Nutbrown, 2016). Kasvattajien on tärkeä olla tietoisia lasten vertaiskulttuurista ja sen säännöistä, jotta he voivat tukea lasten vertaissuhteiden muodostumista ja ylläpitämistä (Carter & Nutbrown, 2016). Lapsille tulee antaa paljon aikaa leikkiin. Leikissä lapsi pääsee neuvottelemaan säännöistä ja hän oppii sosiaalisia- ja sosioemotionaalisia taitoja (Carter & Nutbrown, 2016; Laaksonen, 2014).

Varhaiskasvatuksessa ymmärretään leikin merkitys lapselle ja sen pedagoginen merkitys (OPH, 2022). Oman kokemukseni mukaan varhaiskasvatuksen arjesta löytyy kuitenkin monia käytäntöjä, jotka vaikuttavat leikkiin negatiivisesti. Leikki keskeytyy esimerkiksi ruokailujen tai muiden siirtymien takia. Tai henkilöstö keskustelee ja sopii arjen käytännöistä leikin aikana ja tämä tietenkin häiritsee aikuisen keskittymistä leikkiin. Olen myös työskennellyt ryhmässä missä ohjattua leikkiä ei juurikaan ole tai vastaavasti ryhmässä, jossa aikuinen pääsääntöisesti päätti leikit ja lapset, jotka leikkiin osallistuvat. Leikin arvostamisen lisäksi kasvattajien tulee havainnoida lasten välisiä suhteita leikeissä ja tämän perusteella vahvistaa lasten välisiä suhteita ja yksittäisten lasten strategioita, jotta lapsilla on mahdollisuus solmia positiivisia vertaissuhteita (Carter & Nutbrown, 2016).

Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja (OPH, 2022). On oleellista pohtia, miten kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa (OPH, 2022). Varhaiskasvattajien on tärkeää toimia roolimalleina ja esimerkkeinä, jotka osoittavat oikeudenmukaisuutta ja empatiaa käytännössä (Dys ym., 2019). Heidän tulee aktiivisesti puuttua syrjintään ja epäoikeudenmukaiseen kohteluun ja esimerkillään näyttää positiivista vuorovaikutusta kaikkia kohtaan. Jokaisen lapsen tulee saada tunne, että hän on arvokas juuri omana itsenään. On tärkeää luoda ja ylläpitää sellaisia so-

siaalisia käytäntöjä, jotka edistävät lasten oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden kehittymistä (Killen ym., 2018).

Kaikessa toiminnassa varhaiskasvatuksessa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys (OPH, 2022). Oman kokemukseni mukaan varhaiskasvatuksessa tätä toteutetaan aktiivisesti. Arjen valinnoilla ja toimilla näytetään vastuullinen suhtautuminen luontoon ja ympäristöön (OPH, 2022). Lasten kanssa keskustellaan paljon, kuinka leluja tulee kohdella oikein, jotta ne eivät mene rikki. Lasten kanssa käsitellään kierrätystä arjen tilanteissa ja esimerkiksi ruokailujen yhteydessä keskustellaan ruokahävikistä. Kun tehdään kädentöitä, keskustellaan materiaalien taloudellisesta käytöstä. On melko tavallista, että lasten uusia vaatteita tai tavaroita kommentoidaan ja huomioidaan paljon. Tämä luo paitsi eriarvoisuutta, myös kuvaa lapselle, että uusi ja/tai hieno materiaali on tavoiteltava asia. Eriarvoisuutta käytäntö luo, koska harvemmin lapsi, jolle vaatteet ostetaan vaikkapa kirpputorilta tai ne ovat sisaruksilta jääneitä, saa niin ylenpalttista huomiota vaatteistaan, kuin lapsi, jonka vaatteet ovat uudet. Aikuiset saattavat puhua myös omasta materiastaan tavalla, joka luo materialistista kuvaa lapselle.

Olen törmännyt tilanteisiin, jossa kasvatus henkilöstö esimerkiksi harmittelee kuinka osalla päiväkodin ja ryhmän lapsista ei ole ollenkaan mahdollisuutta lomaan. Samassa keskustelussa saatetaan kuitenkin suunnitella millaisen toiminnan kautta lasten matkoja ja reissuja syksyllä kauden alkaessa voitaisiin käsitellä. Tällaisissa tilanteissa henkilöstö ei ole tiedostanut eriarvoistavaa käytäntöä. Lomakuulumiset ovat hyvin yleisesti kuuluneet aina varhaiskasvatuksen syksyyn. Myös lelupäivät voivat luoda eriarvoisuutta, koska kaikilla perheillä on erilaiset resurssit ja motiivit lelujen hankintaan. Toisaalta lelupäivät voivat vaikuttaa vertaissuhteisiin positiivisesti: suositun lelun omistaja on haluttu leikkikaveri. Erilaiset lelut voivat myös sekoittaa vakiintuneita leikkiporukoita ja näin auttaa muodostamaan uusia kaverisuhteita.

Syntymäpäiväjuhlista mainitsinkin jo manipulaation välineenä. Syntymäpäiväjuhlat ovat kuitenkin lapselle tärkeitä ja voivat myös vaikuttaa kaverisuhteisiin myös positiivisesti. Varhaiskasvatuksessa on kuitenkin hyvä pohtia käytäntöjä laatia säännöt yhdessä vanhempien kanssa syntymäpäiväjuhlien suhteen: miten varmistetaan, että juhlat eivät luo eriarvoisuutta. Varhaiskasvatuksessa kannustetaan lasta terveellisiin elämäntapoihin ja aktiiviseen liikuntaan (OPH, 2022). Kuitenkin luistelu, hiihto ja uinti ovat toimintoja, joihin perheen pitää tuoda lapselle omat välineet. Oulun alueella on onneksi urheiluväline lainaamo, josta voi maksutta

lainata urheiluvälineitä ja -tarvikkeita. Mutta on hyvä pohtia myös muita keinoja, että liikunta tuokioista saadaan kaikille tasa-arvoinen kokemus.

Yksiselitteisiä syyseuraus vastauksia taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksista lasten elämään ja hyvinvointiin voidaan siis harvemmin antaa. Taloudellinen eriarvoisuus, sosioekonominen asema, köyhyys ja varallisuus ovat kaikki laajoja käsitteitä ja joihin vaikuttaa yhteiskunnalliset, poliittiset ja yksilölliset tekijät (Kallio & Hakovirta, 2020; Jäntti, 2010). Vaikka yleisesti taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa negatiivisesti ihmisten elämään, ei tämä päde kaikkiin yksilöihin: subjektiivinen sosiaalinen asema vaikuttaa enemmän kuin tosiasialliset tulot ja subjektiiviseen sosiaaliseen asemaan liittyy hyvin paljon ulottuvuuksia: kokeeko yksilö subjektiivisen sosiaalisen asemansa huonona huonon tulotason takia, vai esimerkiksi sen takia, että hän asuu huonommalla asuinalueella (Dickinson ym., 2023; Dys ym., 2019; Odgers, 2015; Schmiedeberg & Schumann, 2018)?

Myös vertaissuhteet ovat monitahoinen ja monimutkainen käsite. Vertaissuhteiden muodostumiseen liittyvät yksilön sosiaaliset taidot, sosioekonominen asema ja konteksti, jossa vertaissuhteita muodostetaan (Carter & Nutbrown, 2016; Dickinson ym., 2023; Rubin ym., 2015; Shehu, 2019). Vaikka sosiaaliset hierarkiat ovat suhteellisen pysyviä, voi yksilön käytös tai vaikkapa riita aiheuttaa vertaisryhmän hylkäämisen (Rubin ym., 2015). Se on kuitenkin minulle vahvistunut opintojen aikana ja edelleen tätä tutkielmaa tehdessä, että varhainen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen on tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta. Syntyneiden ongelmien korjaaminen on myöhemmässä vaiheessa mahdollista, mutta inhimillisesti raskasta ja taloudellisesti huomattavasti kalliimpaa kuin ennaltaehkäisy (Karila 2016).

Kun aloitin tämän kandidaatin tutkielman tekemisen, painin pitkään sen ongelman kanssa, että en löytänyt täysin relevantteja lähteitä. Löysin kyllä paljon lähteitä kouluikäisten vertaissuhteista (esimerkiksi Hakovirta & Rantalaiho, 2011; 2012) ja taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksista niihin, mutta varhaiskasvatus ikäisistä tehtyjä tutkimuksia en löytänyt. Tämän takia hain lähteitä lapsia koskettavasta taloudellisesta eriarvoisuudesta (muun muassa Kallio & Hakovirta, 2020 ja Jäntti, 2010) ja tarkastelin, mainittiinko niissä lasten vertaissuhteista jotain. Vastaavasti hain lähteitä lasten vertaissuhteista (esimerkiksi Carter & Nutbrown, 2016, Dys ym., 2019, Odgers, 2015, Rubin, 2015 ja Weinger, 2000) ja tarkastelin, mainittiinko niissä taloudellisesta eriarvoisuudesta. Ja näiden lähteiden pohjalta kirjoitin tutkielmaani aika pitkälle. Keväällä paneuduin lähteiden hakuun uudelleen ja löysin lisää aiheeseeni liittyviä

artikkeleita (muun muassa Dickinson ym., 2023, Killen ym., 2018, Schmiedeberg & Schumann, 2018 ja Shehu, 2019), joilla täydensin ja syvensin tutkielmaani.

Käyttämäni lähteet ovat tieteellisesti hyväksytyjä ja vertaisarvioituja (TENK, 2023). Olen käyttänyt monipuolisesti eri tietokantoja ja pyrkinyt valitsemaan uusimpia artikkeleita. Koska en ole löytänyt täysin relevantteja lähteitä, olen päättänyt käyttämään myös hieman vanhempia lähteitä, jos ne ovat olleet relevantteja. Olen täydentänyt tekstiäni myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteilla (2022), niissä kohdissa, kun olen kirjoittanut varhaiskasvatuksen toiminnasta. Ja tilastokeskuksen (2022) tiedoilla varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten osalta. Kaikissa lukemissani lähteissä tulokset ja johtopäätökset ovat olleet samansuuntaisia, joten kriittisiä tai vastakkaisia tuloksia sisältäviä artikkeleita en tutkielmaani voinut sisällyttää. Toisaalta pohdin kuitenkin, kävinkö tarpeeksi aineistoa läpi valitessani tähän tutkielmaan relevantteja lähteitä. Taloudellinen eriarvoisuus ja lasten vertaissuhteet ovat molemmat hyvin laajoja käsitteitä, ja joihin liittyy monia mahdollisia näkökulmia, joista asioita tarkastella. Tarkoitukseni ei ollut esimerkiksi käsitellä kiusaamista tutkielmassani ollenkaan, mutta koska niin monissa lähteissä aihetta sivuttiin, käsitelin aihetta Kirves & Sajaniemi, 2012, Laaksonen, 2014 ja Rosen ym., 2023 artikkeleiden pohjalta.

Aiheen tutkimista voi jatkaa pro gradututkielmaan haastattelemalla varhaiskasvatuksen opettajia: Ovatko he huomanneet ryhmissään ongelmia vertaissuhteissa ja mistä ne aiheutuvat? Miten heidän ryhmissään käsitellään mahdollisia eriarvoistavia tilanteita: kuten lelu päivät ja liikuntatuokiot, joihin lapset tuovat välineet kotoa, kuten luistelu tai hiihto? Millainen yleinen asenne kulutusta ja tavaroita kohtaan ryhmässä aikuisilla on, joka välittyy myös lapsille? Tutkijana, aineiston keräämisen metodeja täytyy arvioida tarkasti: tehtäessä tutkimusta on tutkijan mietittävä tutkimukseen ja aineiston keräämiseen liittyviä eettisiä seikkoja, tämä korostuu entisestään, kun tutkimusta tehdään lapsista ja lasten kanssa (TENK, 2023).

Puroila ja Estola (2012) tutkivat varhaiskasvatusikäisten vertaissuhteita havainnoimalla lapsia. Jo pienikin lapsi pystyy kertomaan paljon, vaikka hänen sanavarastonsa ei olisi kovin laaja: lapsi ilmaisee itseään äänensävyillä, eleillä, ilmeillä ja toiminnallaan (Puroila & Estola, 2012). Tutkittaessa taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksia lasten vertaissuhteisiin, ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua kysymys: johtuuko lapsen mahdolliset ongelmat juuri taloudellisesta eriarvoisuudesta vai jostain muusta? Dys ja kumppanit (2019) huomasivat tutkimuksessaan, että 4-vuotiaat eivät olleet niin paljon pahoillaan vertaisryhmästä syrjäytetyn lapsen puolesta kuin 8-vuotiaat. Dyssin ja kumppaneiden (2019) mukaan tämä saattaa kuitenkin

kin selittyä 4-vuotiaiden puutteellisilla sosiaalkognitiivisilla taidoilla ja sillä, että 4-vuotiaalla on vielä hankala ymmärtää köyhyyden merkitystä.

Lähteet

- Aaltio, I & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523456167>
- Carter, C. & Nutbrown, C. (2016). A Pedagogy of Friendship: young children's friendships and how schools can support them. *International Journal of Early Years Education* 24(4), 395–413.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669760.2016.1189813?scroll=top&needAccess=true&role=tab>
- Dickinson, J., Leman, P. J. & Easterbrook, M. J. (2023). Children's developing understanding of economic inequality and their place within it. *The British journal of developmental psychology* 41(2), 81–98.
<https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/bjdp.12446>
- Dys, S. P., Peplak, J., Colasante, T. & Malti, T. (2019). Children's sympathy and sensitivity to excluding economically disadvantaged peers. *Developmental Psychology*, 55(3), 482–487. <https://doi.org/10.1037/dev0000549>
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2011). Lapsuudentutkimuksen näkökulma taloudelliseen eriarvoisuuteen. *Janus* 19(4), 342–358 <https://journal.fi/janus/article/view/50632/15356>
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Juvenes Print.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf>
- Jäntti, M. (2010). Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas. (toim.), *Perhepiirissä*. Helsinki: Kansaneläkelaitoksen tutkimusosasto.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Kallio, J. & Hakovirta, M. (2020). Johdanto. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.), *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Vastapaino.
<https://www.ellibslibrary.com/book/9789517688666>

- Karila, K. (2016). *Vaikuttava varhaiskasvatus Tilannekatsaus toukokuu 2016*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2016:6.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf
- Killen, M., Elenbaas, L. & Rizzo, M. (2018). Young Children's Ability to Recognize and Challenge Unfair Treatment of Others in Group Contexts. *Human Development* 61 (4/5), 281–296. <https://web-p-ebsohost-com.pc124152.oulu.fi:9443/ehost/detail/detail?vid=10&sid=c49ab029-181b-46f3-b4e8-83a480e72efe%40redis&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRI#AN=132604505&db=asn>
- Kirves, L. & Sajaniemi, N. (2012). Bullying in early educational settings. *Early Child Development and Care* 182(3–4), 383–400. <https://doi.org/10.1080/03004430.2011.646724>
- Laaksonen, V. (2014). Lasten vertaissuhdetaitojen kehittäminen – näkökulmia kiusaamisen ehkäisemiseen. *Prologi – Puheviestinnän vuosikirja 2014* 10 (1).
<https://journal.fi/prologi/article/view/95895/54293>
- Odgers, C. (2015). Income Inequality and the Developing Child: Is It All Relative? *American Psychologist* 70 (8), 22–31. <http://dx.doi.org/10.1037/a0039836>
- Ollonqvist, J., Hiilamo, H., Moisio P., Mukkila S., Peltoniemi J., Tervola J., Virrankari L. (2023). *Säästötoimet osuvat pienituloisiin - Hallitus tavoittelee talouden tasapainottamisen lisäksi sosiaalipolitiikan suunnanmuutosta. Tutkimuksesta tiiviisti 62/2023*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147878/URN_ISBN_978-952-408-228-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf
- Pelastakaa lapset (2015). *Entten tentten pelistä pois! Lapsen ääni 2015 – raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta*. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapsset/main/2016/04/25094856/Lapsen_aani_raportti_SUO_MI.pdf

- Puroila, A-M. & Estola, E. (2012). Lapsen hyvä elämä? Päiväkotiarjen pienten kertomusten äärellä. *Journal Of Early Childhood Education Research* 1 (1), 22–43.
<https://journal.fi/jecer/article/view/114025/67224>
- Rosen, L., Scott, S. & Higgins, M. (2023). Books and Bullies: Responses to Bullying in Preschool Students. *International Journal of Bullying Prevention* 5(3) <https://doi-org.pc124152 oulu.fi:9443/10.1007/s42380-023-00171-z>
- Rubin, K.H., Coplan, R. Chen, X., Bowker, J.C., McDonald, K. & Heverly-Fitt, S. (2015). Peer relationships in childhood. In M. H. Bornstein & M.E. Lamb (Eds.), *Developmental Science: An Advanced Textbook*. (7th edition). 591–649. Psychology Press.
https://www.researchgate.net/profile/Kenneth-Rubin-2/publication/291344594_Peer_relationships/links/56a109c908ae24f62701e7af/Peer-relationships.pdf
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopisto.
https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Schmiedeberg, C. & Schumann, N. (2018). Poverty and Adverse Peer Relationships among Children in Germany: a Longitudinal Study. *Child Indicators Research* 12(5), 1717–1733. <https://doi.org/10.1007/s12187-018-9606-8>
- Shehu, B. (2019). Peer Acceptance in Early Childhood: Links to Socio-Economic Status and Social Competence. *Journal of Social Studies Education Reserch* 10(4), 176–200.
<https://eric.ed.gov/?id=EJ1241768>
- Tilastokeskus. (2022). Varhaiskasvatus [verkkajulkaisu]. Haettu 15.3.2024 osoitteesta
<https://www.stat.fi/julkaisu/cl8l48a1oj27m0dukvmlyq0w>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Helsinki. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Valtioneuvosto. (2023). Hyvinvointi syntyy työstä: Työhön kannustava sosiaaliturva. Teoksessa *Vahva ja välittävä Suomi. Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 16.6.2023*.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>

Vilkka, H. (2023). *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Art house Oy. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789518849448>

Weinger, S. (2000). Economic Status: Middle Class and Poor Children's Views. *Children & Society* 14 (2), 135–146. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1099-0860.2000.tb00161.x>